

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ І НАУКОВО-ВИРОБНИЧІЙ СФЕРІ З ПОЗИЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сергій Ревуцький,
*провідний науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України, кандидат економічних наук*

Розглядаючи загальні проблеми розвитку світової економіки в ХХ столітті та на початку ХХІ століття, необхідно підкреслити, що відбувається поглиблення процесів міжнародного розподілу праці, підвищення значення зовнішніх факторів національного розвитку. Ці явища описуються такими визначеннями, як інтернаціоналізація світової спільноти, посилення взаємозв'язків та взаємозалежності економік окремих країн, вплив міжнародних економічних відносин на національну економіку, участь країн у світовому господарстві [1].

Процес інтернаціоналізації має певні фази розвитку, що набувають своїх особливих властивостей для кожної з країн, які беруть у цьому участь, залежно від сфер людської діяльності, охоплених інтернаціоналізацією.

Аналіз цього процесу дає підстави умовно виділити такі його фази, як міжнародний поділ праці, міжнародне економічне співробітництво, міжнародна економічна інтеграція та глобалізація [2].

Останніми десятиліттями все більшого розвитку набувають такі сфери інтернаціоналізації розвитку світової економіки, як інтеграція та глобалізація. При цьому варто підкреслити, що інтеграція — це підготовка до глобалізації і розвиваються ці прогреси водночас паралельно один одному на всіх рівнях.

У широкому сенсі інтеграція — це процес об'єднання зусиль різних

підсистем (підрозділів, частин) для досягнення цілей організації [2].

Виділяють два види інтеграції — валютну й економічну. Валютна інтеграція — це частина регіональної економічної інтеграції, що створює регіональні зони, в яких забезпечується порівняно стабільне співвідношення курсів національних валют, спільне регулювання валютних взаємовідношень країн-учасниць і має єдину валютну політику щодо третіх країн.

Валютна інтеграція передбачає створення спільного фонду для кредитної допомоги країнам-членам в підтримці транснаціональної валюти.

Економічна інтеграція — це процес взаємного пристосування й об'єднання господарств держав, а також засіб лібералізації торгівлі.

Саме інтенсивний розвиток економічних зв'язків між державами є однією з відмітних рис світової економіки на початку ХХІ століття. Це процес переходу від переважно двохсторонніх міждержавних форм співробітництва до багатосторонніх широко інтегрованих відносин. Він проявляється, насамперед, у поглибленні міжнародного поділу праці, в інтернаціоналізації та глобалізації праці, капіталу, інформації, виробництва і його результатів. Посилюються відкритість національних економік, їхня взаємодія та зближення, розвиваються регіональні й міжнародні економічні структури.

Перехід до інтеграції та глобалізації світової економіки відкриває мож-

ливості участі в інтегрованому суспільстві, інтегральних об'єднаннях держав різного рівня економічного та соціального розвитку. На передній план виступає процес глобалізації, що характеризується формуванням більш зрілого порівняно з іншими формами інтернаціоналізації.

Важливим аспектом інтеграції у світовій економіці є інтеграційні процеси в науково-технічній і виробничій сфері. У цьому контексті доречно підкреслити, що сукупність інтеграційних процесів становить цілісний механізм взаємодії національної науково-технічної сфери зі світовим простором, її включення до світового ринку високотехнологічних товарів і наукомістких послуг. Водночас характер, спрямованість і глибина всіх сфер взаємодії визначається на державному рівні, що відповідає за формування сприятливих передумов, середовища та механізмів здійснення міжнародної науково-технічної взаємодії.

Саме розвинуте міжнародне інтернаціональне середовище, котре поєднує національна та наддержавні численні інститути й міжнародні організації, сприяє розвитку глобалізації.

Характерними рисами міжнародної науково-технічної інтеграції є:

- взаємопроникнення та переплетення національних науково-технічних потенціалів і державних систем управління їхнім розвитком;
- високий рівень міжнародної спеціалізації та кооперації на всіх стадіях НДДКР, інноваційного та виробничого процесів на основі тісних міждержавних взаємозв'язків науково-технічного й економічного характеру;
- формування та розвиток організаційно-правової системи міждержавного й наддержавного регулювання взаємних науково-технічних зв'язків;
- здійснення координації науково-технічної стратегії та політики країн-учасниць;

- організація спільних структур, які забезпечують інтеграцію сфери НДДКР у реальне виробництво;
- сприяння й полегшення прямих науково-технічних та інноваційно-виробничих зв'язків між суб'єктами держав, які інтегруються [3].

Сучасні масштаби виробництва, обсяги витрат і науково-технічні розробки, масове впровадження їхніх результатів у виробництво, розвиток світової мережі комунікацій визначають можливість і необхідність обміну науковими досягненнями. Відмова від використання зовнішньоекономічних факторів гальмує економічне та соціальне зростання, знижує рівень життя населення.

Змінюється характер світових економічних зв'язків. Основні акценти в цій взаємодії переносяться з торговельно-економічної кооперації на науково-технічну, виробничу й фінансову: обмін технологіями, зокрема інформаційними; створення спільної інфраструктури; обмін послугами, особливо інженерингового характеру; створення спільних організаційних і фінансових структур, спільних джерел фінансування тощо. [4]

Процеси інтеграції та глобалізації на сучасному етапі розвитку світової економіки розглядаються як процеси взаємодії та переплетення науково-технічних потенціалів різних країн, включаючи весь цикл НДДКР (зокрема й стадія реалізації нововведень також), плановіро спрямований за допомогою комплексу заходів політичного, економічного й організаційно-правового характеру на створення цілісної науково-технічної системи цих країн для вирішення спільних завдань науково-технічного й економічного розвитку.

Потрібно підкреслити, що починаючи з 90-х років ХХ століття посилюється вплив іноземного капіталу на сферу НДДКР промислово розвинених держав. Створюються нові дослідницькі центри, що одержують доступ до за-

кордонних лабораторій шляхом злиття та придбання національних компаній.

Відбувається процес взаємного проникнення іноземного капіталу Західної Європи та США, при цьому, зазвичай, фірми створюють закордонні дослідницькі центри в галузях, де вони вже отримали визнання на світових ринках (дані свідчать про те, що міжнародні монополії провідних західноєвропейських держав витрачають на НДДКР у США практично стільки ж, скільки американські корпорації у цих країнах).

Закордонні капіталовкладення є своєрідним «підсилувачем» технологічної спеціалізації компанії-інвестора. Так, німецькі монополії вкладають кошти в американські НДДКР у галузі електроприладобудування, фармацевтики, хімії. У Великобританії іноземні інвестиції зосереджені в електронно-інформаційному комплексі, виробництві медичного устаткування, автомобільної та харчової промисловості, сфері фінансових послуг.

У світовій економіці на початку ХХІ століття, коли знання стають економічним ресурсом, поглиблюються процеси глобалізації.

В економіці ХХІ століття, поряд з традиційним макроекономічним сектором, усе більшого значення набуває макроекономічний сектор нової економіки.

Структура сектора нової економіки, фундамент якої в III тисячолітті становлять компанії, що є в багатьох таких лаках, як:

- компанії сконцентровані на інноваційній сфері діяльності у високотехнологічному секторі;
- компанії інформаційного сектора в сукупності з інформацією індустрії;
- компанії всіх галузей і сфер діяльності, що активно застосовують Інтернет-комунікації та моделі електронного бізнесу.

Цей процес проявляється в перевазі частки інтелектуально-інформацій-

них активів над часткою матеріально-речових активів, вартість яких виражається балансовою вартістю компанії в загальній сукупності активів компанії (їхня вартість і є ринкова вартість компанії).

У сучасній системі міжнародних відносин спостерігається формування та розвиток регіональних коаліцій, що мають загальні економічні інтереси. Одним з таких формувань є Європейський Союз, де принципи економічної інтеграції проявляються повною мірою: скасовані внутрішні товарні бар'єри та діє спільна система мита для країн, які розвиваються. Крім того, передбачається свобода руху робочої сили та капіталу. В країнах ЄС ліквідовані мита в торгівлі між країнами-членами ЄС, але кожна країна зберігає свої рівні митного захисту щодо інших країн. Такий митний союз веде як до виграшу, так і до програшу. Це закономірно, оскільки, з одного боку, йде розширення торгівлі з країнами-партнерами по союзу, а, з другого боку, відбувається згортання торгівлі з іншими країнами.

Виграє чи програє країна ЄС залежить від того, який ефект буде переважати — ефект розширення або ефект згортання торгівлі.

Важливим є те, що в ЄС діє генеральна угода про тарифи в торгівлі, ціль якої стимулювати застосування недиримінального режиму для всіх країн, знизити мита та усунути імпортні квоти.

Зростання кооперації в науково-технічній сфері «підштовхується» і посиленням тенденцій щодо утворення економічних інтеграційних об'єднань (створення «єдиної Європи»).

Розвиток науково-технічної кооперації в Європі будується на «багаторівневій» основі. Можна виділити три основних рівні: 1) паневропейський — у межах програм ЄС, програми «Єврика», КОСТ (співробітництво в сфері наукових досліджень і технічних розробок), Європейський центр ядерних

досліджень, Європейське космічне агентство, Європейська біомолекулярна лабораторія, НАТО тощо; 2) субрегіональний — прикордонне співробітництво адміністративних регіонів різних країн і екстериторіальне співробітництво регіонів держав, які не мають загальних кордонів; 3) локальний — співробітництво територій у межах однієї країни. Посилення регіоналізму підтримується як «зверху» (через Європейську комісію та національні уряди), так і «знизу» (з ініціативи регіонів).

У попередніх дослідженнях ми вже розглядали шляхи наближення наукових досліджень і розробок до Європейського інтеграційного простору [5]. В цьому контексті ми зазначимо лише те, що в січні 2000 року Європейською Комісією було розроблено та затверджено план здійснення проєкту «європейського наукового простору» (ЄНП), основні положення якого відображено в документі «Міжнародна значущість Європейського наукового простору». Завдання ЄНП — створення та не розподіленого наукового простору, забезпечення максимально ефективного використання незначного потенціалу та матеріальних ресурсів країн ЄС, з урегулюванням накопиченого досвіду та досягнень, на основі тісного взаємозв'язку регіональної і національної науково-технічної політики, обміну знаннями й інформацією.

Основним завданням цієї програми є вдосконалення європейських зусиль в галузі наукових досліджень. Основним механізмом для досягнення цієї мети є створення мереж і координація для реалізації національних програм. Це може бути досягнуто шляхом об'єднання в мережі передових дослідницьких центрів, а також об'єднання зусиль у цій галузі державного та приватного секторів.

Головним для розвитку європейських інтеграційних процесів в інноваційній діяльності є те, що Європейське співтовариство має координувати

використання результатів прийнятих програм на регіональних і національних рівнях.

У Європі створюється середовище, котре має сприяти розвитку нових високотехнологічних виробництв.

Для науково-технічної та науково-виробничої сфери України важливими лишаються науково-технічні зв'язки із зарубіжними країнами, що здійснюються за різними формами науково-технічного співробітництва (програмами, договорами, замовленнями на науково-технічну продукцію).

Підвищення активності та результативності здійснення науково-технічної взаємодії України з іноземними державами й міжнародними організаціями вимагає розробки механізму вдосконалення умов за двома взаємопов'язаними напрямками: реформування внутрішніх умов функціонування національної науково-технічної сфери й удосконалення системи здійснення безпосередньо міжнародного науково-технічного співробітництва України.

Ці заходи мають стосуватися таких напрямів: посилення ролі держави в розвитку сфери науки, техніки, інновацій, розробка стратегії та формування системи науково-технічних пріоритетів, удосконалення організаційно-правового забезпечення, збалансування фінансової системи, надання адміністративної допомоги, розвиток інфраструктури, поглиблення відносин «наука-техніка-виробництво».

Одне з найважливіших місць серед цих напрямків посідає досягнення максимальної комплексності системи адміністративного управління національним науково-технічним та інноваційним розвитком. Важливим завданням у цьому контексті є не тільки реформування спеціалізованої системи управління науково-технічною та інноваційною діяльністю, але й покладення змісту національної науково-технічної стратегії в основу діяльності всіх державним структур для органі-

зації комплексного виконання ухвалених рішень [3].

Серед інтеграційних пріоритетів України — науково-технічна співпраця з ЄС.

Взаємодія України з ЄС у сфері науки й технологій має на меті: допомогти в збереженні науково-дослідницького потенціалу, у вирішенні важливих соціальних, економічних та екологічних проблем; інтенсифікувати співпрацю в тих галузях, у яких країна відповідає світовому рівню розвитку. Такі цілі досягаються за допомогою таких інструментів, як спеціальні заходи комісії ЄС, спрямовані на вирішення конкретних завдань, програми Міжнародної асоціації зі сприяння співпраці зі вченими з нових незалежних держав колишнього Радянського Союзу (INTAS), конкретні рамкові програми досліджень, які передбачають використання складної системи взаємодії з іншими ініціативами ЄС.

Перспективи приєднання України до європейських програм в інноваційній сфері визначаються висунутою Європейською Комісією концепцією «Ширша Європа — сусідство: новий вимір наших відносин зі східними та південними сусідами».

Особлива увага приділяється інтеграції до транспортних, енергетичних і телекомунікаційних мереж та європейського науково-дослідницького простору.

Передбачається створення спільної та взаємозалежної інфраструктури та гармонізованого регуляторного середовища у відповідних сферах. Ідеться про збільшення сприяння ЄС розвитку ринків телекомунікаційних послуг, поліпшенню доступу до Інтернет, стимулюванню інновацій, розвитку людських ресурсів і загалом — про заохочення зростання «економіки, що ґрунтується на знаннях». Очевидно, що саме названі сектори мають стати певними центрами розвитку економічної інтеграції. Створюючи численні міжгалузеві зв'язки, вони стимулюватимуть залучення

до інтеграційного процесу економік загалом.

При цьому основними напрямками інтеграційних процесів у науково-технічній і науково-виробничій сферах України з ЄС є такі:

- інтеграція до глобальних технологічних ланцюгів через міжнародний трансфер передових технологій шляхом надання спеціального правового режиму пільгового оподаткування виготовленої інноваційної продукції за інвестиційно-інноваційними проектами, що реалізуються в спеціальних (вільних) економічних зонах, на територіях пріоритетного розвитку та в технологічних парках;
- сприяння становленню ефективних у сфері інноваційної діяльності транснаціональних вертикально інтегрованих структур (таких, як промислово-фінансові групи) на галузевому рівні та горизонтально інтегрованих структур (таких як промислові кластери) — на регіональному рівні, покликаних стати центрами міжнародного трансферу передових технологій, а також залучення інвестицій та венчурного капіталу;
- інтеграція до світового інформаційного простору на основі Інтернет-технологій, що забезпечить доступ суб'єктам інноваційних процесів до розширених баз даних у світовій сфері інноваційної діяльності (зокрема кон'юктури інноваційної продукції), а також дозволить активно позиціонувати ефективні інноваційно-інвестиційні проекти);
- створення ефективної системи захисту прав на інтелектуальну власність іноземних і вітчизняних суб'єктів інноваційної діяльності;
- створення системи управління якістю та сертифікації інноваційної продукції згідно з міжнародними вимогами до стандартів якості, сертифікації виробів і послуг;

• сприяння участі вітчизняних підприємств у міжнародному поділі праці при виготовленні інноваційної високотехнологічної продукції, а також в організації підприємствами сервісного та післяпродажного супроводу такої продукції на внутрішньому ринку, що відкриє українським виробникам шлях до високих технологій [6].

Використання зарубіжного досвіду науково-технічної інтеграції України з ЄС на сучасному етапі набуває важливого значення для реалізації національних інтересів України в цій сфері.

Для підвищення рівня інтеграційних процесів у галузі наукових розробок і досліджень необхідне комплексне вирішення низки завдань, а саме:

- формування пріоритетів інноваційної діяльності;
- посилення державного регулювання та підтримки НДДКР у конкурентоспроможних галузях;
- забезпечення активного розвитку інноваційної діяльності підприємств і організацій, що працюють у галузі комерціалізації технологій;

• забезпечення підвищення ефективності державно-приватного партнерства при реалізації найважливіших інноваційних проектів державного значення. Все це може бути досягнуто за допомогою розвитку ринку інтелектуальної власності, створення інноваційної інфраструктури фінансового та податкового стимулювання науково-технічної діяльності.

Отже, участь України в інтеграційних процесах у науково-технічній і науково-виробничій сферах з країнами ЄС сприятиме розвитку інноваційних процесів в економіці, досягненню світових стандартів, що буде сприяти прискоренню побудови національної інноваційної системи нашої держави. ♦

Список використаних джерел

1. Владимірова Н. Г. Глобалізація мирової економіки: проблема и последствия / Н. Г. Владимірова // Менеджмент в России и зарубежом. — 2011. — № 3.
2. Коноплицький В. А. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний / В. А. Коноплицький, Г. І. Філіна. — К: КНТ, 2007. — 624 с.
3. Ходикіна В. В. Міжнародна науково-технічна інтеграція України в контексті стратегії інноваційного розвитку : автореф. дис... канд. екон. наук / В. В. Ходикіна. — Донецьк, 2005.
4. Лпако О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / О. Лпако. — К. : ІЕП НАНУ, 1999.
5. Ревуцький С. Наближення наукових досліджень і розробок до Європейського інтеграційного простору / С. Ревуцький // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2010. — № 1.
6. Гусев В. Державна інноваційна політика: аспект інтернаціоналізації / В. Гусев. — Економіка України. — 2003. — № 6.

Надійшла до редакції 08.10.2013 року